

60. Clarice Lispector'un *Yaşam Suyu*'nda öznenin silinişi ve dilin imkansızlığı**Esra Başak AYDINALP¹**

APA: Aydınalp, E. B. (2021). Clarice Lispector'un *Yaşam Suyu*'nda öznenin silinişi ve dilin imkansızlığı. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (23), 953-961. DOI: 10.29000/rumelide.949945.

Öz

Clarice Lispector (1920-1977) Latin Amerika Edebiyatının (Brezilya) en önemli edebi figürlerinden biridir. Eserleri dişil özneliğin, varoluşsal sorgulamanın ve modern çağda bireyin anlam duraklarının dilde hem yitirilişinin hem de inşasının nüvelerini taşır. Kendine has üslubu ile modern anlatı geleneği içine adını yazdırmakla birlikte klasik edebi formların bütünüyle dışındadır. O yaşamak deneyimini yazıya yaklaştırma gayesiyle yazar. Bu bağlamda eserleri yaşamsal olduğu kadar, dişsel ve kurgusal unsurları bir arada barındırır. Bütün bu öğeler Lispector'da yazı kavşağında belirir. Yazmak onun nezdinde yaşamak kadar elzemdir. Bu gereklilik içinde Lispector yaşamı yazıya ve dile hapseden klasik yazı anlayışından uzaklaşır ve yaşamı yazı ile mümkün kılarken anlamın dilde yitirilişine ve imkansızlığına, öznenin baskın konumuna meydan okur. Bu bağlamda bu araştırmada amaç Lispector'un 1973 yılında kaleme aldığı *Yaşam Suyu* adlı eserinde dilin imkansızlığını ve öznenin silinişinin dilsel olanaklarını tartışmaktır. Bunu yaparken araştırmacı, her ne kadar Lispector herhangi bir kuramı baz alarak yazmamış olsa da onun yapıtlarında postyapısalcı unsurların izini sürecektir ve yapışöküm anlayışı ile Lispector'da yazıya yansıyan öznenin ve dilin olanaksızlığını ortaya koymaya çalışacaktır. Bu bağlamda yazarın kullandığı özgün teknik detaylıca incelenecek ve Lispector'un şiirsel yazı tekniği, düz anlatının sınırlarını mütemadiyen zorlayan, dili; dilsel ve kurgusal düzlemde bir hapishane gibi algılayan yazı anlayışını aşarak dilin imkansızlığı ve öznenin yazıdan silinişi stratejilerini/olgularını betimleyecektir. Bu nedenle bu araştırmada, Clarice Lispector'un *Aqua Viva (Yaşam Suyu)* adlı eserinde özneliğin izleri takip edilerek özünde her zaman "baskın" olan öznenin ve "ben'in" yazının anlamsal duraklarında silinişi ortaya koyulacak ve Lispector metninin kendisini yineleyen, yenileyen dilin tüm sınır uçları ve olanaklarını zorlayan nitelikleri incelenecektir.

Anahtar kelimeler: Clarice Lispector, öznenin silinişi, dilin imkansızlığı, yapışöküm, dişil yazı

The Effacement of the Subject and Impossibility of Language in Clarice Lispector's "*The Stream of Life*"

Abstract

Clarice Lispector (1920-1977) is one of the most crucial figures of Latin American Literature. Her works have the characteristics of feminine subjectivity, existential questioning, deconstruction and reconstruction of the signification for the individual in modern era. With an authentic style, she is out of the classical literary forms and her name is classified in the modern narration tradition. She writes in order to approach the life experience to writing. So, her works keep vital, fictional and imaginary elements together. All these elements appear in her in the intersection of life and writing. She moves away from the classical approach that imprisons life in writing and language. Therefore,

¹ Dr. Arş. Gör., Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü, Fransız Dili Eğitimi ABD (Erzincan, Türkiye), esrabasakaydinalp@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-8035-5917 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 22.03.2021-kabul tarihi: 20.06.2021; DOI: 10.29000/rumelide.949945]

she challenges the dominant situation of the subject, the lack and impossibility of language in significance making her life possible by writing. In this research, it is intended to discuss the possibility and impossibility of language and the effacement of the subject in her oeuvre entitled "*The Stream of Life*" written in 1973. The researcher will follow up the traces of the poststructural elements in her work and aims at revealing the impossibility of language and subject in Lispector under the reflection of her writings. Therefore, the researcher will define the strategies and facts used by Clarice Lispector in order to surpass the approach that seems the writing procedure as an imprisonment on the fictional and linguistic level. The poetical technic of Lispector in *Aqua Viva* will be analysed in detail.

Keywords: Clarice Lispector, effacement of the subject, impossibility of language, deconstruction, feminine writing

Giriş

Ukrayna'da Yahudi bir ailenin çocuğu olarak doğan Clarice Lispector'un (1920-1977) ailesi Clarice'in doğumundan kısa bir süre sonra 1921'de Brezilya'ya yerleşmiştir. Çocukluğunu Recife'te (kuzeypbatı Brezilya) geçiren yazar 1937 yılında Brezilya Üniversitesinde hukuk eğitimini tamamlayarak kariyerine gazeteci olarak devam eder ve 1944 yılında ilk eserini- *Yabani Kalbin Yakınlarında*- kaleme alır. Diplomat eşile evliliği süresince birçok yurtdışı seyahati yapan yazar, 1959 yılında yeniden Brezilya'ya döner. O tarihten itibaren yazarlık serüvenine kaldığı yerden devam eder.

Lispector'un metinleri dil, öznellik, sosyal yapılar, iktidar ilişkileri ve özellikle bu ilişkilerin ataerkil toplumsal anlayışta kadınlık durumlarıyla bağlantısını ortaya koymak için okura yapılmış bir çağrı niteliği taşır. Bu çağrı varoluşsal dinamikleri içermekle birlikte yazarlık deneyimi bu ilişkilerin sorgulandığı bir mecra olarak anlam kazanır. Bu bağlamda Hélène Cixous Clarice Lispector'da yazarlık deneyiminin *Medusa'nın Kahkahası* (1975) ve *Yeni Doğan Kadın* (1975)² adlı eserlerinde Cixous'un geliştirdiği dişil yazı kavramının en önemli örneklerinden birini oluşturduğu inancındadır. Bu bağlamda Cixous, Lispector'un yazısının özelliklerini ele aldığı bir dizi metin yayınlamıştır. "*L'heure de Clarice Lispector*"³. – Clarice Lispector Saati- bunlardan yalnızca bir tanesidir.

Lispector'un eserlerinde ilk göze çarpan diğer bir olgu dilin gücü ve bu bağlamda imkansızlığıdır. Toplum ve toplumsal anlamın inşa edildiği, iktidarın işlerlik kazandığı gerek sosyal gerek bireysel düzlemde bilincin ifşa edildiği ortak olgu dil olarak belirir. Çünkü dil var olan ve olması muhtemel toplumsal oluşumların ortaya çıktığı ve bu oluşumların politik, sosyal ve kültürel düzlemde tanımlandığı ve hatta karşı konulduğu yegâne uzamdır. Lispector'un anlatılarında dil okurun ve bireyin kendisine dair algısının ve özneliğin inşa edildiği bir zemin olarak işlev görmekle birlikte dil anlamın hapsedildiği bir uzam olmaktan çıkar ve anlam kararsız ve tutarsız bir yapıda, okur tarafından asla yakalanamayan oynak bir dokuya dönüşür. Onun bütün çabası bu uzamın dışında dilin tüm olanaksızlığının yaratımdaki izlerinin peşine düşmektir. Onda dil "doğurgan" olduğu kadar, üretici ve yaratıcı bir yön taşır. *Yaşam Suyu*'nda⁴ duyduğumuz ses de bu dilin sesidir. Bu dilin sahibi ne yazardır ne biz okurlarız. Bu eserde dil adeta okura ve yazara sahip olur, onu ele geçirir niteliktedir. Bu

² Bu eserlerin özgün adları sırasıyla *Le Rire de Meduse* ve *La Jeune Née* olmakla birlikte eser adlarının çevirisi araştırmacı tarafından yapılmıştır.

³ Bu eser 1989 yılında "L'heure de Clarice Lispector" adıyla des femmes yayınları tarafından yayımlanmıştır. Burada eser adının çevirisi araştırmacıya aittir.

⁴ Eserin orijinal adı "Aqua Viva" olup, Portekizce'den Türkçeye Başak Bingöl Yüce tarafından çevrilmiş ve Monokl yayınları tarafından 2016 yılında basılmıştır.

nedenledir ki Lispector'un anlatıları kurgu ve kuram, düzyazı ve şiir arasındaki sert ayrımın ötesinde "akışkan metinler" olarak işlerlik kazanır. (Fitz, 2001, s.236) Dil okura adeta nüfuz eder, anlam ise dağılıp saçılarak klasik anlatı yöntemlerinin dışına taşar. Bu nedenle anlam Lispector'da her an kendisini yineleyen, yenileyen ve anlatıcıyı, yazarın öznelliğini görünmez kılan, sürekli olarak dilin tüm sınır uçlarını ve olanaklarını zorlayan nitelikler taşır.

Bu nedenle bu araştırmada amaç, Clarice Lispector'un *Aqua Viva- Yaşam Suyu* (1973) adlı eserinde öznelliğin izlerini takip ederek özünde her zaman "baskın" olan öznenin ve "ben'in" yazının anlamsal duraklarında silinişini ortaya koymak, bu bağlamda Clarice Lispector'un bu eserini postyapısalcı bir yapışöküm anlayışıyla okumaktır. Bunu ele alırken araştırmacı Lispector'un şiirsel yazı tekniğine, düz anlatının sınırlarını mütemediyen zorlayan, dili; dilsel ve kurgusal düzlemde bir hapishane gibi algılayan yazı anlayışını aşarak dilin imkansızlığı ve öznenin yazıdan silinişi stratejilerini betimleyecektir. Bu bağlamda araştırmacı aşağıdaki soruların yanıtını arayacaktır:

- Clarice Lispector'un eserleri hangi bağlam ve izlekler üzerinden postyapısalcı bir metin olarak okunabilir?
- Clarice Lispector'da dil nasıl imkansızlığı ve Derrida'nın deyimiyle "kararsızlığı"⁵ imler?
- Clarice Lispector *Yaşam Suyu* adlı eserinde öznelliği dilsel ve rasyonel hakimiyetin dışına hangi kurgusal tekniklerle çıkarır?
- Clarice Lispector'un eserlerinde özne olan "ben" nasıl silinir ve yerini hangi düzlemlerde dilin aynı noktada hem özerkliğine ve hem de imkansızlığına terk eder?
- Clarice Lispector'un eserlerinde takip edilebilecek yazının sürekli döntüşen, değişen ve anlamın doğal sınırlarını zorlayan "akışkan" unsurları nelerdir?

Clarice Lispector'da dilin imkansızlığı

"Ve bir sözcük ziyafeti, sestem çok jest olan işaretlerle yazıyorum."

(Clarice Lispector, *Yaşam Suyu*, s. 25)

Lispector'un eserlerinde her zaman tutarlı, kararlı, tekil anlatım olanaklarını ve geleneksel anlatı yapısını aşan bir yapılanma ile karşılaşılır. Bu bağlamda, Lispector'un romanları ve öyküleri yalnızca postyapısalcı izleklerden yola çıkarak okumanın ötesinde varoluşçu, fenomenolojik ve feminist eleştirel perspektiflere de açıktır. Lispector, eserlerini kaleme alırken kurgusal ile kurgusal olmayan, roman ile öykü vs. gibi bir sınıflama içine dahil etmekten ısrarla kaçınır. Yazar, 1944'teki ilk eseri *Yabancı Kalbin Yakınlarında*'dan 1978'de yayınlanan son eseri *Yaşam Nefesi'ne* kadar genel itibariyle postyapısalcı kuramı veya herhangi bir kuramı temel alarak yazmaz, ancak bu araştırmanın temel iddiası, postyapısalcı kuram ortaya çıkmadan önce Lispector tarafından kaleme alınan bu eserlerin, gerek postyapısalcı felsefe ve yazı anlayışı, gerekse feminist eleştiri bağlamında en güzel örneklerinden biri olduğudur.

Postyapısalcı düşüncenin ortaya çıkışına temel oluşturan bir dizi düşünür ve kuram vardır. Bunlar, Ferdinand de Saussure (1857- 1913) ve Emile Benveniste'in(1902- 1976) dilbilimi ile başlayan, yirminci yüzyılın ikinci yarısında Louis Althusser'in (1918-1990) yapışalcı Marksist ideoloji kuramı ile gelişen, Jacques Lacan'ın(1901-1981) psikanaliz yaklaşımını, Roland Barthes'ın (1915-1980) göstergebilimi, metin eleştirisi, Jacques Derrida'nın(1930- 2004) mevcudiyet metafiziğinin eleştirisini ve yazı kavramını ve Michel Foucault'nun (1926- 1984) söylem ve iktidar düzenine dair eleştirilerini içeren

⁵ Indecidabilité.

kuramlardır. Bu kuramlar ataerkil toplum yapılarını ve bu yapıların dil, öznellik, sosyal oluşumlar ve iktidarın şekillenmesi açısından ilişkisellikleri nasıl belirlediğine dair açıklamalarla örülüdür. Bu kuramlar dilde oluşan anlamlandırma pratikleri, göstergeleri ve anlamın iletişimindeki çoğul yorumları içermekle birlikte, kadının ve erk odaklarının toplumsal düzeyde konumlanışının da dilde hem belirişine hem de yitişine odaklanır.

Hélène Cixous'un 1979'da kaleme aldığı *Vivre l'Orange* ve *l'Heure de Clarice Lispector* adlı eserlerinin yanında Roland Barthes, Jacques Derrida, Jonathan Culler, Julia Kristeva ve Luce Irigaray gibi düşünürler nezdinde Lispector'un metninde anlamın edebi olarak oluşturulması, zihinsel olarak işlenmesi ve üretilmesi insanlık durumlarının kalbinde yatan bir unsur olmakla birlikte Lispector'un eserleri dilin kısılcısından özgürleşerek ele alınmıştır. Clarice'in dil ile yarattığı dünya ve metinlerindeki karakterleri her şeye rağmen "dilsel bir hapisane" içinde betimlenmekle birlikte, bu tasvirde kelimeler sürekli öteki kelimelere, gösterenler öteki gösterenlere açılırlar. Derrida'nın tabiriyle "metafizik" bir gönderge, yani ilk ilke, dilin ötesinde ve sistemin üzerinde inşa edildiği bir sabit anlam yoktur. (Fitz, 1988) Lispector'un metninde anlam saçılır, dil oynak bir zemin üzerinde kendisini sürekli yeni oluşumlara açık tutar. "Logos" silindiği gibi "eril" aklın tüm sınırlayıcı, baskılayıcı özellikleri alt üst edilir. Yazı bütünüyle dışıl bir sezgi, öngörü, özgünlük dahilinde akışkandır, hiçbir kodlama, etiket veya sabitlenmiş anlam içermez. Eserinin isimlendirilişi- "Yaşam Suyu" bile bu akışkanlık dahilinde tasarlanmıştır. "Yaşam suyu" metaforu bu akışkanlığın, anlamsal olarak bir kalıba sığamaz oluşun itirafı gibidir.

Madan Sarup "*Postyapısalcılık ve Postmodernizm*" adlı eserinin giriş bölümünde postyapısalcı düşüncenin öncelikle bir özne eleştirisi, tarihselliğin eleştirisi, felsefe eleştirisi ve anlam eleştirisinin odağında geliştirildiğine dikkat çeker. Bu noktada Sarup'a göre "özne terimi hem bir oluşum hem de imlediği – kültürel anlamda özgül ve genel anlamda bilinçdışı- etkinliklerin bir ürünü olarak insan gerçeğini kavramamıza yardım eder. Özne kategorisi bilinçle eşanlamlı olan benlik (self) kavramını yersiz kılarak merkezi konumundan eder." (Sarup, 2004, s.10) Yine diğer bir düzlemde "anlam boyutunda gösterilenin önemi azaltılarak gösteren başat kılınır." (Sarup,2004, s.11) Terry Eagleton *Edebiyat Kuramı* adlı eserinde postyapısalcı düşünüşte dil/anlam örüntüsünü şöyle ortaya koyar:

"Anlam doğrudan göstergede mevcut değildir. Bir göstergenin anlamı, o göstergenin ne olmadığına bağlı olduğuna göre, anlamı da hiçbir zaman kendi içinde taşımaz. Anlam bütün bir göstergeler zincirine dağıtılmış veya yayılmıştır, deyim yerindeyse: Kolayca sabitlenemez, hiçbir zaman tümüyle sadece bir göstergede bulunmaz; fakat sürekli bir mevcudiyet-namevcudiyet kırışması gibi bir şeydir... Anlamı hiçbir zaman sabitleyememizin, dilin zamansal bir süreç olmasından kaynaklanan başka bir yönü de vardır. Bir cümleyi okurken cümlelin anlamı her zaman askıya almır, ertelenir veya daha belli değildir, "gelmekte"dir. Bir gösteren beni bir başkasına, o da bir başkasına götürür durur, ilk anlamlar sonraki anlamlar tarafından dönüştürülür ve cümle bitse de dil sürecinin kendisi bitmez. Her zaman orada olandan daha fazla anlam vardır" (Eagleton, 2017, s. 153-154).

Buna istinaden Fitz'in de belirttiği gibi (2001, s.4) Toril Moi'nın *Sexual/Textual Politics* adlı eserinde ele aldığı Derrida ve dil kuramı Lispector'un da eserlerinin temelinde betimlenişinin nüvelerini taşır. Toril Moi'nın nezdinde Fransız filozof Derrida'ya göre dil anlamın sonsuz ertelenişi olarak yapılandırılmıştır ve anlam asla herhangi bir mutlak, sabit ve kararlı yapının içine hapsedilemez. Bu anlamda kararlılık arayışı metafizik bir süreçtir. Kendi içinde anlamlı olan aşkın bir gösteren, esas anlam birimi veya son ifade mevcut değildir. Bu bağlamda anlamlaştırma serüveni bitmeyen bir erteleme ve farklılaşma oyunudur (Moi, 1985, s.9). Bu erteleme ve farklılaşma oyununun adı yapışökümdür.

Clarice'in metinlerinde de yasa yoktur, yasa olmadığı gibi dilsel yapı da çözümlenir. İlk eserlerinden itibaren özgün, tuhaf dili paradokslar içeren sıra dışı cümleleri rasyonel akıldan sakınır ve adeta onunla alay eden bir stili barındırır. Lispector "Logos"un bütün sınırlarını dil ile zorlar. Bu nedendir ki Lispector'un *Yaşam Nefesi* (1978), *G.H.'ye göre Tutku* (1964) veya *Yaşam Suyu* (1973) gibi metinlerini okurken, okur anlatı dehlizlerindeki eylemler ile değil, daha ziyade dilin şiirsel ve dönüştürücü gücü ile karşılaşır, bu nedenle okur onun stiline şiirsel olduğu yargısına varır. Onun metinlerindeki bu şiirsel ton klasik anlatıda eylemin üstlendiği rolü fazlasıyla oynar niteliktedir. Bu nedenle adeta Lispector'un metni her defasında okur tarafından yeniden keşfedilir. Bu bağlamda Lispector *Aqua Viva*'da okura şöyle seslenir:

"Söylediklerimi sadece yüzeysel olarak dinle, anlamsızlığın içinden bir anlam doğacak, benden açıklanamaz şekilde yüksek ve hafif bir hayat doğduğu gibi. Yoğun bir sözcük ormanı, yaşadığım ve hissettiğim şeyi sıkı sıkıya kavriyor ve olduğum her şeyi benim dışımda kalan bir şeye dönüştürüyor. Doğa kuşatıyor, bütün vücuduma dolaşiyor, cinsel olarak da canlı, tam olarak öyle: canlı" (Lispector, 2016, s.26).

Bu metinde okur anlamı sözcüklerin doğuşunda yaşamsal deneyimle bağdaştırarak anlatının sınırlarından şiirsel olanın yoğunluğuna çekilir. Anlam eylemin ta kendisi, ancak sözcüklerle doğacak yaşamın ta kendisi olur. Bu yoğun sözcük ormanı canlı bir varlık olarak "ben" in dışında kalan ile özdeşleşerek yaşamı sınırsız kavrar ve en az anlatı yükleminekinde etkinlik kadar yaşama dönüşür. Bu nedenle Lispector'da lirik yapı ve anlayış şiirsel olanın gizemini felsefi ve varoluşsal temellerle güçlendirir. *Aqua Viva*'daki anlatıcının sesi dilin sonsuz oyunu karşısında kayıptır ve adeta bu dilsel oyun karmaşasında, Jacques Derrida'nın kavramsallaştırdığı yitirilen ve sürekli bir erteleme ve farklılaşma oyununa tabi olan "aşkın gösterenin" arayışında gibidir.

Lispector sahip olduğu bu şiirsel stil ile postyapısalcılıkta temel olan "yapısızlaştırma" ve "merkezsizleştirme" oyununu dil içinde kalarak biteviye yineler. Metnin içinde ve ötesinde farklılaşma oyunlarına odaklı bu anlayış adeta kendini sürekli erteleyen, yenileyen ve yineleyen bir labirente dönüşür. "*Yabancı Kalbin Yakınlarında*" (1944) adlı ilk eserinden başlayarak "*Yaşam Nefesi*" (1978) adlı son eserine kadar Lispector'un anlatılarında hep bir eklenti (Derrida'nın terimiyle *supplément*) göze çarpar. Anlam asla tek, kararlı ve yakalanabilir değildir. Dil onda hem bizim düşündüğümüzden fazladır hem de düşüncemizden daha azını temsil eder durumdadır. Bu okuru sürekli bir inşa etme ve yapıyı sökme işlemi ile karşı karşıya getirir. Alışıldık okur refleksi – diğer bir deyişle anlamı yakalayarak kendini anlama hapseden okuyuş şekli- bütünüyle alt üst edilir. Bu noktada Lispector, kendi yazı pratiğini de açıklayarak okura şöyle seslenir:

"O halde yazmak, sözcüğü yem olarak kullanmak demek: sözcük olmayan şey için sözcük avı. Bu sözcük olmayan şey- satır aralarında- yemi yutunca bir şey yazılmış oluyor. Satır aralarında olan şey yakalanınca, sözcük rahatça baştan başka savruluyor. Ama benzetmede orada bitiyor: yani insanı kurtaran dalgınlıkla yazmak.

Anlamli olabilecek şeylerle yaşayanların korkunç sınırlarına hapsedilmek istemiyorum. Hayır istemiyorum bunu: uydurulmuş bir gerçek istiyorum." (Lispector, 2016, s. 22).

Lispector'a göre sonlu ve özü itibariyle tek anlamı talep eden insan, dilin sınırları içine hapsolmuş bireydir. O, bu sınırı her defasında zorlayarak kendi düşünüyü yaratıma ve gerçeğe dönüştürür. Bu düste "kendisini yorumlamak ve ifade etmek için bu tarafta bulunan, insani hikâyenin ötesinde olan yeni işaretlere ve şekiller halinde yeni söyleyişlere ihtiyaç duymaktadır." (Lispector, 2016, s.23). "Gerçeği dönüştürüyorum ve sonra başka bir düş gören ve ayakta uyuyan bir gerçeklik beni yaratıyor. Tüm benliğim yuvarlanıyor ve yerde yuvarlandıkça yapraklar ekliyorum kendime, ben isimsiz bir gerçekliğin isimsiz yaratısıyım." (Lispector, 2016, s.23).

İnsan isimsiz bir gerçekliğin isimsiz yaratıcısı olabilir mi? Bu aslında Lispector'un özne olarak her defasında kendisini silen ve okuru ötekinin arzusuyla baş başa bırakan yazı stilidir. Bu arzu ve siliniş asla betimlenebilir veya kuramın kıskacında çözümlenebilir değildir. Lispector'un metni alabildiğine akışkan olup, katı ve sabitlenmiş anlam duraklarını bertaraf eder niteliktedir. Lispector dilden bir düş dünyası yaratır ve bu düş postyapısalcı düşünüş ile asla çelişmez. Çünkü postyapısalcı düşünce de gerçekliğin tekil oluşumlarını ve formlarını aşındırır, bu bağlamda postyapısalcı anlayışta metin sürekli çoğul bir düşünsel dinamiğin içinden hareket ve ivme kazanır. Bu dinamik biteviye gösterileni gösterene açılar ve anlam merkezleştirilerek asla yakalanamazken özne ve isim silinerek marja taşınır. Lispector'un yazı anlayışında metin uzlaşım sal olan ve farklılaşan bir ilişkiler ve gösteren ağı vardır ve okur bu gösterenler ağı dahilinde hem aktif bir anlam dizgesine hem de bu anlamın silinişine tanıklık eder.

Lispector metninde herhangi bir merkez yoktur, klasik yapısalcı anlayıştaki merkezin düzenleyici rolü alt edilmiştir. Zira bu konuda Derrida "Yazı ve Fark" (Orijinal adıyla *Écriture et Différence* -1967) adlı eserinin "Beşerî Bilimlerin Söylemlerinde Yapı, Gösterge ve Oyun" adlı denemesinde şunları ifade eder:

"Yapı kavramına bir merkez vermek, onu bir mevcudiyet noktasıyla, sabit bir kökenle ilişkilendirmek suretiyle yapılagelmıştır. Bu merkezin işlevi sadece yapıyı yönlendirmekten, dengelemekten, organize etmekten ibaret değildir (aslında organize olmayan bir yapı düşünülemez); her şeyden önce, yapının oyunu diyebileceğimiz şeyin yapının organizasyon ilkesiyle sınırlandırılmasını sağlamaktır. Şüphesiz bir yapının merkezi, sistemin tutarlılığına yön verir ve onu organize ederken, bütüncül biçiminin içerisinde unsurların oyunu oynamasına izin verir. Bugün bile hala her türlü merkezden yoksun bir yapı, düşünülemez olanın ta kendisini temsil eder. Ne var ki merkez açtığı ve mümkün kıldığı oyunu aynı zamanda kapatır. Merkez olmasıyla, içeriklerin, unsurların ve terimlerin birbiri yerine artık geçemeyeceği noktayı teşkil eder. Merkezde unsurların yer değiştirmeleri ya da başka bir şeye dönüşmeleri yasaktır. En azından hep yasak olmuştur. .... Merkez bütünün merkezindedir, fakat bütüne ait olmadığından, bütünün merkezi başka yerdedir. Merkez merkez değildir." (Derrida, 2019, s.367- 368)

Bu yasak Lispector'un yazısında delinmiştir. Bu yazı yapının hem dışından hem içinden seslenir ve daha öncede bahsettiğimiz gibi yapının serbest oyunu, bu her türlü merkezden yoksun yazı stili Lispector'da metni dönüşüme ve ikamelere açılar. Anlam durmaksızın yinelerken kendini, özne silinir ve dil oynak bir zeminde sürekli bir devinim halindedir. Dil anlamın içine hapsedildiği kapalı bir mecra olmaktan uzaklaşarak, gösterenin kendisini sürekli bir ötekine, öznenin de kendisini sürekli bir ötekinin arzusuna açtığı bir ufuk olarak belirir.

Yaşam Suyu ve Lispector'da öznenin yazıyla silinişi

"Düşüncenin ardında ne işliyorsan onun peşindeyim. Beni sıkıştırmanın faydası yok: sıvıyı giderim ve buna izin vermem, hiçbir etiket yapışmaz üzerime."

(Clarice Lispector, *Yaşam Suyu*, 2016 s. 13)

Lispector'un *Yaşam Suyu* adlı eserinde kendi kendini anlatan (self-reflexive⁶) bir anlatıcıyla karşı karşıya kalırız. Bu eserde anlatı kurgunun alışıldık sınırlarını aşar. Burada sanat ve hayat üzerine düşünen ve okura direk seslenen tek bir anlatıcı bulunur. Anlatıcı düşüncenin ardındaki ile ilgilidir, çünkü kelimelerin bağımlı oldukları kodlara, akla ve mantığa meydan okur. Üzerine hiçbir etiketin yapışmasını istemez, bu bağlamda aslında Lispector yazdıklarını kurgusal, kurgusal olmayan, biyografik veya otobiyografik olarak sınıflandırmaya da karşıdır.

⁶ Özdeşünümlü

"Sana anlatmak istediğim çok şey var. Otobiyografik bir şey anlatmak istemiyorum. "Biy" olsun istiyorum.

Sözcüklerin akışıyla yazıyorum." (Lispector, 2016, s.37).

Bu akış anı ile yaşamı ve canlılığı bütünüyle kucaklamak ister gibidir. Burada artık kendine dönük bir anlatıcı değil, önce bir öz kişiliğinden arınma daha sonra tüm yaşayan canlıları ve materyalleri içine alan bir bütüncül kişiliğe dönüşme durumu ve arzusu söz konusudur. Bu durum "Biy" sözcüğü üzerine yapılan vurgu ile belirir.

"O halde yazmak, sözcüğü yem olarak kullanmak demek: sözcük olmayan şey için sözcük avı. Bu sözcük olmayan şey -satır aralarında- yemi yutunca bir şey yazılmış oluyor. Satır aralarında olan şey yakalanınca, sözcük rahatça baştan başka savruluyor." (Lispector, 2016, s.22).

Bu bir balığı yakalamak istercesine yazma eylemini ve sözcüğü metaforik düzeyde yem olarak kullanma isteği daha önceki cümlelerinde de "yeryüzünün derinliklerinden, nadir bir ağacın birbirine dolaşmış köklerinden sökülüyormuş gibi, sana böyle yazıyorum." (Lispector, 2016, s.20) ifadelerinde olduğu gibi kelimeleri anlatıcı adeta rasyonel aklın kodlanmış, sabit, sürekli tutarlı mantığa dayalı esaslarından söküp almak istemektedir. Yaşam ve yazı anda asılı kalmamalı, adeta akmalıdır. Bunun için de tüm kodlar, dizgeler, anlamlar, etiketler ve akılcı yargılardan kurtarılmalıdır. "İçimde ne yakalarsam yakalayayım, şimdi yazıya dönüştürülünce, sözcüklerin atılan bakıştan daha çok anı doldurmasının çaresizliği var içimde: andan çok onun akışını istiyorum." (Lispector, 2016, s.16). Bu cümlelerde yazar uzam ve mekâna sınırlanmış klasik anlatıyı aşma isteğini çok net ortaya koyar.

Lispector, yaşamla yazının bağdaşıklığını yazarken öte yandan "Bu, hayatın gözünden hayat. Anlamım olmayabilir ama bu, atan nabzın anlamsızlığıyla aynı. (Lispector, 2016, s.14) diyerek bir defa daha adeta aklın hükümlerini ve anlamın yaşamda sıkışıklığını sorgular ve devam eder: "Sana öğrenen biri gibi yazmak istiyorum. Her anın fotoğrafını çekiyorum, resmedermiş gibi sözcükleri derinleştiriyorum, bir nesneden çok, onun gölgesi gibi. Neden diye sormak istemiyorum, nedenini her zaman sorabilir ve cevapsız kalabilirsin: cevapsız bir sorunun ardından gelen gebe sessizliğe teslim olmayı becerebilecek miyim?" (Lispector, 2016, s.14). Burada yazar sözcüklerin temsili varoluşlarının derinliğine ve bu derinliği takip eden sessizliğin insandaki yansımalarının yani imlerinin ve çağrışımlarının doğurganlığına gönderme yaparak anlamın her an asılı, ertelenmiş ve mantığın sınırlarını zorlayan yapısına bir kez daha dikkat çeker. Anlam sözcüğün gölgesine, söylenilemez olana dönüşür, hatta sözcüklerin kendisi bile.

"Ne yaptığımı biliyorum burada: doğaçlama yapıyorum. Ama bunun nesi kötü? Caz müziği gibi doğaçlama yapmak, öfkeli caz, kalabalığın önünde doğaçlama yapmak" (Lispector, 2016, s.24). Doğaçlamanın diğer bir deyişle yazının belleğe geliş şekliyle kalabalıklara aktarılması Lispector'un kullandığı yegâne metot olmamakla birlikte, *Yaşam Suyu*'nun tek anlatıcısı otobiyografiyi reddeder. Lispector kişinin kendi kendisini yazma serüvenine şüpheyle yaklaşır, bu nedenle özne yazı dahilinde defalarca silinir. Buna kurgusal tekniklerin içine hapsedilmiş karakter, anlatı ve özne de dahildir. Yazar adeta özne olarak kendisini siler, yazı yaşam suyu misali akışkan ve doğaldır. Burada anlatıcı yaşamın akışını izleyen ve bu akışı doğaçlama aktaran bir kimliğe bürünür. Amaç anlatıcı öznenin müdahalesini en aza indirmek ve hatta silmektir. Özneyi silme ve anlamı hapsediği dilsel düzenekten özgür kılma girişimini yazar şu şekilde ifade eder: "Bu hayatın gözünden hayat. Anlamım olmayabilir, ama bu atan nabzın anlamsızlığıyla aynı" (Lispector, 2016, s.14).

Bu klasik edebi formların sınırlarından kaçış Lispector'da beraberinde anlatının Oedipal konumlanışından- aktif eril öznelerin ve pasif dişil nesnelere dar yapısına hapsedilmiş- da bir kaçıştır.

"Yasak nedir bilmiyorum. Ve kendi gücüm özgürleştiriyor beni, içimden gelen o dolu hayat. İçgüdüsel yaşamımda hiçbir şeyi planlamıyorum: dolaylı olanla, resmi olmayanla ve görülmeyenle uğraşıyorum." (Lispector, 2016, s.43). Eril ve aklın hüküm sürdüğü anlatı durumlarından uzaklaşarak dışıl olanın sezgisel plansızlığı ve akışkanlığı ile yazmak. "Sana yazacağım şey düşüncenin ötesinde olabilir mi? akıl yürütme değil bu. Akıl yürütmeyi durdurabilen, ki bu çok zordur, benimle gelsin." (Lispector, 2016, s.34-35) "İlk kez bir şeyler biliyordum gibi geliyor bana. İzlenimim o ki şeylere çok da yaklaşmamın nedeni kendimi aşmama isteği. Kendimden korkuyorum, güvenilir değilim ve güvensizlik benim sahte kuvvetim." (Lispector, 2016, s.35). Bu güvensizliği bir kuvvet olarak yazıya aktarma hali özneyi silmek, kendini silmek eylemi ve arzusunun özü olarak belirlemektedir. Bu noktada yazar adeta dil ve deneyim ile "yaşamsal bir ilişki" kurmak ister. Bu ilişkinin daha dolaysız ve yaşama yakın olması bağlamında özne silinir. Lispector'da bu nedenle yazı ve yaşam son derece bağdaşıktır. Özne bu yazıda "ben" olmanın tüm hallerinden sıyrılarak "öteki" olan ile buluşur. Anlatıcı kendini silerek okurla bütünleşmektedir.

"Bir şey her zaman olmak üzeredir. Öngörülme, doğaçlama olan, ölümcül olan büyüyor beni. Seninle o kadar güçlü bir iletişim kurmaya başladım ki, hala var olabiliyorken olmayı bıraktım sanki. Sen bir ben oldun." (Lispector, 2016, s.57).

"Konuşmak çok zor söylenemeyecek şeyleri söylemek. Çok sessiz, ikimiz arasındaki gerçek karşılığın sessizliğini nasıl çevirmeli?" (Lispector, 2016, s.57).

Bu olmak üzere olan ve öngörülme varoluş hali yazarın özne olarak kendisini silişinin ve ötekiyle bütünleşmesinin sessiz bir durağıdır adeta.

Sonuç

"Sana yazdığım şeyin bir başı yok: bir devam bu sadece."

(Lispector, 2016, *Yaşam Suyu* s.51)

Şimdi elim beni nereye götürse öyle yazacağım: ne yazacağımı kurcalayacak değilim.

(Lispector, 2016, *Yaşam Suyu*, s.56)

Postyapısalcı düşünce gerek sosyopolitik gerek kültürel bağlamda dilin potansiyelini göz önünde bulundurmaktan son derece anlamlıdır. Postyapısalcılar dili öncelikle varoluşsal bağlamda bir eleştiri dinamiği daha sonra insanı kimlik düzleminde dilsel pratiklerin bir yansıması ve hatta ürünü olarak resmederler. Bu kimlik sürekli olarak tarihi ve kültürel dönüşümleri deneyimler. Bu deneyimde dilin insan üzerindeki etkileri o denli güçlüdür ki, dil her öznenin fenomenolojik deneyimini ve algısını değiştiren bir unsur olarak ortaya çıkar. Bu bağlamda Lispector'un *Yaşam Suyu*'nda öznenin dili adeta tüm dilsel pratiğin ötesinde hem içinde hem de dışında bir yerdedir. Lispector'da özne merkezi bir unsur olarak belirmez, aksine o dilin içinde dil ile yaratılır ve yine dil ile dil tarafından silinir.

Lispector'da dilsel pratik şiirsel bir yaklaşım dahilinde ele alınır, böylelikle politik ve kültürel olan şiirsel olana yaklaşır. Şiirsel dil kullanımı Lispector'da kasıtlı bir tercihtir. Bu tercihin altında yatan temel neden dilin imkansızlığını deneyimlemektir. Bu nedenle Lispector'un dili uçlardadır ve olanakları zorlar. Bu noktada öznenin varoluşunu ve kendini deneyimlediği ortaya çıkar. Bu deneyim ve kullanılan dil aynı zamanda, baskın eril gücü, yasayı ve onun eril düzenini reddeden bir yapıdadır. Özne logosantrism⁷ temel varsayımı olan söz merkeziliği aşarak, Logos'un tüm normlarını alt üst eder niteliktedir. Dil, Lispector'da tüm kültürel kalınlardan, sosyal etiketlerden, gerçeğe ilişik duran kurgudan arındırılmak için vardır. Bu nedenle şiirsel bir ton tercih edilmiş ve yine klasik anlatının

7 Logocentrisme- Derrida tarafından geliştirilen Batı düşüncü sisteminin söz merkezci olduğuna dair düşünce

yapısına meydan okunmuştur. Lispector klasik anlatının doğrusal düzeneğine de karşıdır. Lispector'da karakter, kurgu ve anlatı teknikleri belirgin bir düzen dahilinde okura sunulmaz. Okur *Yaşam Suyu*'nda nitekim sürekli metni yapıla

ndırma ve oluşturulan yapıyı sökmeye teşvik edilir.

Lispector'un yazını öznenin dilsel düzenekte defalarca yok oluşunun, yitilişinin örneğidir. Yitirilen özne kurgusal düzlemde dil ile yeniden inşa edilir, ancak defalarca inşa edilen bu özne dilden yoksundur. Çünkü dilin sınırlarında gezinir. Asla kendi olamayan, kendi kalamayan özne bazen bir hayvan, bazen bir kuş, bazen bir çiçek olarak ortaya çıkar. Anlatıcı öznellik labirentlerinde dilin tüm koridorlarını arşınlar. Anlatıcı bu koridorlarda yitirilen dilsel kaydı "yaşam suyu" yani yaşamak deneyimi ile tutar. Bu deneyim bütünüyle dişil bir deneyimdir. Kullanılan dilin akışkanlığı ve uçuculuğu bu dişil deneyimin bir niteliği olarak yazıda belirir ve tam da bu deneyim nedeniyle özne silinir. Bu stil aklın egemenliğindeki eril merkezli yazı deneyimine meydan okur. Sabit, tutarlı tüm anlamlar kararsızlık, değişkenlik, dönüşüm içeren anlamlar uğruna terkedilirken özne bu oynak zeminde ve dilde belirgin olma özelliğini kaybeder. Özne böylelikle merkezi konumundan dil ile ve dilde edilir.

Kaynakça

- Cixous, H. (1979). *Vivre l'orange*. Paris: des femmes
- Cixous, H. (1989). *L'heure de Clarice Lispector*. Paris: des femmes
- Derrida, J (2019). *Yazı ve Fark*. çev. P. Burcu Yalım, İstanbul: Metis
- Derrida, J. (1967). *Écriture et Différence*. Paris: Editions du Seuil.
- Derrida, J. (1967). *De LaGrammatologie*. Paris: Editions de Minuit
- Eagleton, T (2017). *Edebiyat Kuramı Giriş*. İstanbul: Ayrıntı.
- Fitz, E. E. (1988). The Passion of Logo(centrism), or, the Deconstructionist Universe of Clarice Lispector Luso. *Brazilian Review*, Winter, Vol. 25, No. 2, pp. 33-44
- Fitz, E. E. (2001). *Sexuality and being in the poststructuralist universe of Clarice Lispector: the différance of desire*. Texas Univesity Press
- Lispector, C. (2016). *Yaşam Suyu*. çev. Başak Bingöl Yüce, İstanbul: Monokl yay.
- Madan, S. (2004). *Postyapısalcılık ve postmodernizm*. çev. Abdölbaki Güçlü, 2. Basım, Ankara: Bilim ve Sanat
- Moi, T. (1985). *Sexual/Ttextual Politics, Feminist Literary Theory*. London: Methuen